

Woman in Culture and Arts

Women's Legislative Performance in the Eighth Islamic Consultative Assembly of Iran (2008-2012)

Noureddein Nemati^{1✉}

1. Corresponding Author, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran. E-mail: n.nemati@ut.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article Article history: Received: 15 January 2025 Received in revised form: 11 August 2026 Accepted: 20 August 2026 Published online: 2 October 2026 Keywords: <i>Eighth Majles, Islamic Consultative Assembly, Legislation, Legislative Role, Women.</i>	The presence of women in the Islamic Consultative Assembly (Majles) is one of the key indicators of political and social development in Iran. The performance of female representatives in the Eighth Majles (2008-2012) is of particular importance because of their significantly reduced number, which has decreased from 13 in the Seventh Majles to only 8 in this term. The primary research issue is the manner in which this small group engaged in the legislative process and pursued demands related to women and families. Using library resources, parliamentary proceedings, laws, and enacted bills, the study employs a descriptive-analytical methodology that incorporates both quantitative and qualitative approaches. The primary research question pertains to the success of women representatives in the Eighth Majles and the role they performed. The hypothesis posits that women legislators were able to effectively address women's issues by submitting bills and proposals, joining specialized committees, and securing support from some male colleagues, despite structural limitations. The results suggest that 73 cases (10 percent) of the 628 legislation and proposals introduced were related to women and family, and 28 of them were approved. This represents a nearly 40% increase from the Seventh Majles. Moreover, women parliamentarians were actively involved in the formulation of policies related to employment, family, education, and population. The results suggest that the qualitative and influential presence of women, despite the limited proportion of women-related legislation, allowed them to make a positive contribution to parliamentary outcomes, even within a male-dominated structure.
Cite this article: Nemati, N. (2026). Women's Legislative Performance in the Eighth Islamic Consultative Assembly of Iran (2008-2012). <i>Woman in Culture and Art</i>, 18(3), 467-488. DOI: http://doi.org/10.22059/jwica.2026.409182.2244	
 © The Author(s). Publisher: The University of Tehran Press. DOI: http://doi.org/10.22059/jwica.2026.409182.2244	

انتشارات دانشگاه تهران

زن در فرهنگ و هنر

عملکرد تقنینی نمایندگان زن در حوزه زنان و خانواده در دوره هشتم مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۷-۱۳۹۱)

نورالدین نعمتی^۱۱. نویسنده مسئول، گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: n.nemati@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۰/۳۰ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۵/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۵/۲۹ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۷/۱۰ کلیدواژه‌ها: ایران، زنان، عملکرد تقنینی، قوانین، مجلس شورای اسلامی، مجلس هشتم.	حضور زنان در مجلس شورای اسلامی یکی از شاخص‌های توسعه سیاسی و اجتماعی در ایران است. بررسی عملکرد نمایندگان زن در مجلس هشتم (۱۳۸۷-۱۳۹۱) به دلیل کاهش تعداد آنان از ۱۳ نفر در مجلس هفتم به ۸ نفر در این دوره اهمیت بسیاری دارد. مسئله اصلی پژوهش آن است که این گروه کوچک چگونه در فرایند قانون‌گذاری، به‌ویژه در حوزه قوانین مرتبط با زنان و خانواده، مشارکت و مطالبات این حوزه را پیگیری کردند. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی است و داده‌ها با بررسی منابع کتابخانه‌ای، مشروح مذاکرات مجلس، قوانین و مصوبات جمع‌آوری و با رویکردی کمی و کیفی تحلیل شدند. پرسش اصلی پژوهش این است که نمایندگان زن در مجلس هشتم در حوزه تقنین مربوط به زنان و خانواده چه عملکردی داشتند و تا چه میزان موفق بودند. فرضیه تحقیق آن است که زنان نماینده، با وجود محدودیت‌های کمی، ساختاری مردم‌محور و سیاسی موجود توانستند با ارائه طرح‌ها و لوایح، عضویت در کمیسیون‌های تخصصی و بهره‌گیری از حمایت بخشی از نمایندگان مرد، نقش مؤثری در طرح مسائل زنان داشته باشند. نوآوری این پژوهش در تمرکز بر عملکرد تقنینی نمایندگان زن در مجلس هشتم و ترکیب تحلیل کمی طرح‌ها و لوایح با بررسی کیفی مشروح مذاکرات است. یافته‌ها نشان می‌دهد از مجموع ۶۲۸ طرح و لایحه مطرح‌شده در مجلس هشتم، ۷۳ مورد به زنان و خانواده اختصاص داشت که ۲۸ مورد به تصویب رسید. همچنین نمایندگان زن در حوزه‌هایی مانند اشتغال، خانواده، آموزش و سیاست‌های جمعیتی نقش فعالی ایفا کردند. براساس نتایج، هرچند سهم قوانین زنان همچنان محدود بود، اما حضور کیفی و اثرگذار آنان، حتی در بستری مردسالارانه، موجب نقش‌آفرینی مثبت آنان شد.

استناد: نعمتی، نورالدین (۱۴۰۵). عملکرد تقنینی نمایندگان زن در حوزه زنان و خانواده در دوره هشتم مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۷-۱۳۹۱). زن در فرهنگ و هنر،

۱۸ (۳)، ۴۶۷-۴۸۸. DOI: <http://doi.org/10.22059/jwica.2026.409182.2244>

DOI: <http://doi.org/10.22059/jwica.2026.409182.2244>

© نویسندگان.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

حضور زنان در ساختار سیاسی ایران به‌ویژه در مجلس شورای اسلامی، یکی از شاخص‌های مهم توسعه سیاسی و اجتماعی کشور به‌شمار می‌آید. از دوره مشروطه تا انقلاب اسلامی، زنان به‌تدریج توانستند در عرصه‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی حضوری فعال پیدا کنند. با پیروزی انقلاب اسلامی و شکل‌گیری نظام جمهوری اسلامی، حقوق زنان در تمامی این عرصه‌ها به رسمیت شناخته شد و مشارکت آن‌ها در مجلس شورای اسلامی به‌منزله یکی از ارکان اساسی تصمیم‌گیری در کشور تثبیت شد. در ادوار پنجم، ششم و هفتم مجلس، زنان نماینده با استفاده از ظرفیت‌های قانونی و تشکیل فراکسیون‌های تخصصی، اصلاح و تصویب قوانینی را دنبال کردند که زمینه بهبود وضعیت زنان و خانواده در جامعه را فراهم می‌ساخت و بسیاری از اقدامات آنان برای رفع محدودیت‌ها و تثبیت جایگاه زنان در عرصه امنیت، اشتغال و خانواده اثرگذار بود.

انتخابات هشتمین دوره مجلس شورای اسلامی طی رقابتی فشرده در ۲۴ اسفند ۱۳۸۶ و مرحله دوم آن در ۶ اردیبهشت ۱۳۸۷ انجام گرفت. شورای نگهبان از میان بیش از هفت‌هزار داوطلب نمایندگی، صلاحیت چهارهزار و چهارصد و نوزده نفر را تأیید کرد (Guardian Council, 2008, April 25)، اما بخش زیادی از نیروهای اصلاح‌طلب^۱ و نهضت آزادی به‌دلیل رد صلاحیت امکان حضور در انتخابات را نیافتند؛ چنان‌که در بسیاری از کرسی‌ها نماینده‌ای برای رقابت نداشتند. درنهایت نامزدها برای کسب ۲۹۰ کرسی مجلس با یکدیگر رقابت کردند که اصولگرایان^۲ اکثریت قاطع را به‌دست آوردند و ائتلاف اصلاح‌طلبان در اقلیت قرار گرفت (Sayyah, 2008: 1). میزان مشارکت مردمی نیز نسبت به دوره پیشین مقداری افزایش داشت و ۲۴،۲۷۹،۷۱۷ و ۴۳،۸۲۴،۲۵۴ واجد شرایط، یعنی ۵۵/۴ درصد جمعیت، در انتخابات شرکت کردند. این رقم هم به‌لحاظ تعداد و هم به‌لحاظ درصد، از انتخابات پرتنش هفتم اعداد بالاتری را نشان می‌داد.

در مجلس هشتم شمار نمایندگان زن از ۱۳ نفر به ۸ نفر کاهش یافت. با این حال، ۶ نفر از آنان سابقه حضور در مجلس هفتم را داشتند. این مجلس تنها دوره در میان هشت دوره نخست بود که بیشترین تعداد نمایندگان زن توانستند از دوره قبل به مجلس راه یابند (Rajabi, 2013: 5). در چنین

۱. «اصلاح‌طلبی» عنوانی است برای اشاره به یکی از جریان‌های سیاسی رسمی و شناخته‌شده در جمهوری اسلامی ایران که بر اصلاح تدریجی ساختارها، گسترش مشارکت سیاسی و تفسیر انعطاف‌پذیرتر از اصول و قوانین موجود تأکید دارد.

۲. «اصولگرایی» عنوانی است که در ادبیات رسمی و پژوهشی برای اشاره به یکی از جریان‌های سیاسی جمهوری اسلامی ایران به‌کار می‌رود که بر پابندی به اصول و ارزش‌های انقلاب اسلامی، نگهداشت ساختارهای رسمی و رویکردهای سنتی‌تر در اداره کشور تأکید می‌ورزد.

فضایی، حضور زنان نماینده در مجلس هشتم اهمیتی دوچندان یافت. آنان در بستری به شدت مردسالارانه و در مجلسی با اکثریت اصولگرا باید می کوشیدند نقش خود را در طرح مسائل اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی ایفا کنند. اگرچه تعداد آنان محدود بود، اما از طریق عضویت در کمیسیون‌ها، ارائه لوایح و طرح‌ها و مشارکت در مباحث کلان تلاش کردند مطالبات زنان و خانواده را در دستور کار مجلس قرار دهند. بررسی عملکرد این گروه می‌تواند نشان دهد که تا چه اندازه توانستند بر فرایند قانون‌گذاری اثرگذار باشند و چه موانعی بر سر راه مشارکت مؤثرشان قرار داشت.

پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش است که نمایندگان زن در دوره هشتم مجلس شورای اسلامی با چه شیوه‌ها و تمهیداتی کوشیدند شرایط زنان ایرانی را بهبود بخشند و میزان موفقیت آنان در این مسیر تا چه اندازه بوده است. براساس فرضیه تحقیق، زنان نماینده در این دوره با وجود محدودیت‌های تعدادی، سیاسی و ساختار مردمحور، با ارائه طرح‌ها و لوایح مرتبط با حقوق زنان و خانواده، حضور در کمیسیون‌های تخصصی و بهره‌گیری از حمایت‌های بخشی از نمایندگان مرد، نقش مؤثری در طرح مسائل زنان ایفا کردند. میزان تحقق اهداف و تصویب قوانین نسبت به دوره‌های پیشین افزایش یافت و این امر بازتابی از تقویت جایگاه و نفوذ زنان در فرایند قانون‌گذاری، تغییر نگرش بخشی از ساختار سیاسی به مطالبات زنان و افزایش توجه مجلس به مسائل اجتماعی و خانوادگی بود.

۲. پیشینه پژوهش

مطالعات پیشین نشان می‌دهد بررسی عملکرد نمایندگان زن در مجلس شورای اسلامی در دوره‌های مختلف از منظر کمی و نیز کیفی مورد توجه قرار گرفته است. البته این تحقیقات اندک است. نعمتی در دو پژوهش خود به عملکرد زنان در دوره‌های پنجم و ششم مجلس شورای اسلامی پرداخت. در پژوهش اول، نعمتی (۲۰۲۳b) با عنوان «نقش و عملکرد زنان در مجلس شورای اسلامی دوره پنجم (۱۳۷۵-۱۳۷۹)» افزایش مشارکت کمی و کیفی زنان و نقش آنان را در کمیسیون زنان، جوانان و خانواده مطالعه کرد و نشان داد ارائه طرح‌ها و مشارکت در قانون‌گذاری به بهبود جایگاه زنان در جامعه منجر شده است. در پژوهش دیگری با عنوان «عملکرد نمایندگان زن در دوره ششم مجلس شورای اسلامی (۱۳۷۹-۱۳۸۳)» (۲۰۲۳a) با تأکید بر تشکیل فراکسیون زنان و تصویب قوانین مرتبط با اشتغال، تحصیل و حمایت از خانواده، اثرگذاری نمایندگان زن بر ارتقای وضعیت زنان را تحلیل کرد.

در سطحی کلان‌تر، انصاری و عبایی (۲۰۲۰) در مقاله «زن و خانواده در قانون، پس از انقلاب اسلامی (بررسی مجلس شورای اسلامی از دوره اول تا پایان دوره هشتم)» به روش تحلیل محتوای کیفی، مطالبات مرتبط با زنان و خانواده را در ادوار مختلف مجلس بررسی کردند. مطابق یافته‌ها، اگرچه زنان و حامیان حقوق آنان تلاش کرده‌اند مطالبات خود را با حداقل تنش در فضای تقنینی مطرح کنند، اما غلبه نگاه سنتی در ساختار قانون‌گذاری از مهم‌ترین موانع تحقق کامل این مطالبات بوده است. شفیعی (۲۰۲۲) در مقاله «جایگاه تقنینی نمایندگان زن در ادوار مجلس شورای اسلامی؛ نکاتی در مطالعه جنسیتی مشارکت سیاسی» به بررسی جایگاه نمایندگان زن در ساختارهای تقنینی مجلس پرداخت و به این نتیجه رسید که با وجود تعداد محدود نمایندگان زن در چهار دهه گذشته، آنان توانسته‌اند در اغلب کمیسیون‌های مجلس حضور داشته باشند؛ هرچند توزیع آنان در کمیسیون‌ها با الگوهای جنسیتی رایج همخوانی داشته و حضورشان در کمیسیون‌های فرهنگی، اجتماعی، بهداشت و آموزش بیشتر و در کمیسیون‌های اقتصادی و فنی کمتر بوده است.

مطالعات تطبیقی دیگری نیز به تحلیل حضور زنان در مجلس از دوره اول تا نهم پرداخته‌اند؛ برای مثال، تقوی، توپچیانی و رجبی (۲۰۱۳) در مقاله «مطالعات پارلمانی (۳)؛ جایگاه زنان نماینده از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی» به روش کمی و کیفی، جایگاه زنان در هیئت‌رئیس، فراکسیون‌ها و کمیسیون‌ها را در ادوار مختلف بررسی و مقایسه کردند. در «تحلیل گفتمان جامعه‌شناختی مذاکره‌های مجلس هشتم شورای اسلامی در خصوص قانون حمایت از خانواده» انصارین و همکاران (۲۰۱۸) گفتمان‌های مسلط درباره خانواده و زنان در مجلس هشتم شورای اسلامی را تحلیل کردند و دریافتند که گفتمان «سنت‌گرای اعتدالی» نقش گفتمان غالب را ایفا کرده است.

در کنار این پژوهش‌های علمی، گزارش‌های نهادهای نیز به برخی فعالیت‌های تقنینی مجلس هشتم در حوزه زنان و خانواده پرداختند. از جمله باجلان و ارحامی (۲۰۱۱) در «مروری بر فعالیت‌های مجلس هشتم در حوزه زنان و خانواده» که در ماهنامه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی منتشر شده، مجموعه‌ای از اقدامات تقنینی مرتبط با این حوزه در این دوره را مرور کردند.

بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد به‌رغم بررسی عملکرد نمایندگان زن در دوره‌های پیشین و ارائه گزارش‌های کمی و کیفی، هنوز بررسی منسجم و تحلیلی از عملکرد نمایندگان زن در دوره هشتم مجلس شورای اسلامی و نقش آنان در تصویب قوانین مرتبط با زنان و خانواده انجام نشده

است. پژوهش حاضر در پی پرکردن این خلأ و ارائه تحلیلی نظام‌مند از عملکرد نمایندگان زن در این دوره است.

۳. روش پژوهش

پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی است و با هدف بررسی عملکرد نمایندگان زن در دوره هشتم مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۷-۱۳۹۱) انجام شده است. در این مطالعه، علاوه بر تحلیل کمی مشارکت نمایندگان زن در فعالیتهای مجلس، به تحلیل کیفی اقدامات آنان در تصویب، اصلاح و ارائه طرح‌ها و لوایح مرتبط با زنان و خانواده نیز پرداخته می‌شود. برای گردآوری داده‌ها و اطلاعات، از منابع کتابخانه‌ای استفاده شد که شامل کتاب‌ها و مقالات منتشرشده در حوزه سیاست و زنان، مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، قوانین و مصوبات مرتبط و سایر منابع معتبر پژوهشی بود. داده‌ها از طریق گردآوری نظام‌مند جمع‌آوری و به روش‌های تحلیل کمی و تحلیل کیفی اقدامات نمایندگان زن در تصویب، اصلاح و ارائه طرح‌ها و لوایح مرتبط با زنان و خانواده بررسی شدند تا تصویری دقیق از نقش و تأثیر نمایندگان زن در این دوره ارائه شود.

۴. مروری بر پیشینه عملکرد نمایندگان زن تا پایان مجلس هفتم

حضور زنان در مجلس ایران از دوره پهلوی دوم تاکنون مسیر تدریجی و تحولی داشته است. تصویب لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی در سال ۱۳۴۱، نخستین بار حق انتخاب‌کردن و انتخاب‌شدن زنان را به رسمیت شناخت و شمار اندکی از آنان به مجلس شورای ملی و مجلس سنا راه یافتند (Nemati, 2023a: 436). پس از پیروزی انقلاب اسلامی، قانون اساسی جمهوری اسلامی حقوق برابر سیاسی، اجتماعی و اقتصادی برای زنان و مردان را تضمین کرد (Islamic Republic of Iran, 2018, arts. 19-21; Mosaffa, 1996: 135-137)، هرچند در عمل سطح مشارکت زنان در ساختار قدرت محدود باقی ماند.

مروری بر ادوار اول تا هفتم مجلس نشان می‌دهد حضور زنان از اندک شمار نمایندگان اولیه، به شکل تدریجی افزایش یافته است. در دوره‌های سوم و چهارم، زنان نه تنها از تهران، بلکه از حوزه‌های مختلف کشور به مجلس راه یافتند و فعالیت آنان عمدتاً در کمیسیون‌ها و حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی و آموزشی متمرکز بود (Sharei, 2017: 98-100; Rajabi, 2011: 7). با آغاز دوره پنجم، شمار نمایندگان زن به ۱۴ نفر رسید و کمیسیون زنان، جوانان و خانواده تشکیل شد که به تصویب لوایح مرتبط با اشتغال، ازدواج، طلاق و حضانت پرداخت (Nemati, 2023b: 310).

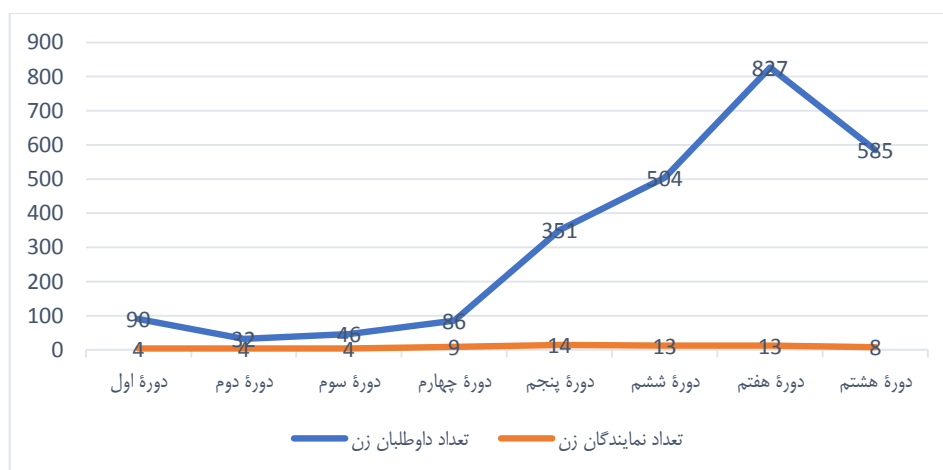
در دوره‌های ششم و هفتم، زنان با ایجاد فراکسیون‌ها و مشارکت در کمیسیون‌ها، تأثیرگذاری خود را افزایش دادند و در ارائه طرح‌ها، نطق‌ها و فعالیت‌های فراپارلمانی فعال شدند. هرچند برخی لوایح مهم مانند الحاق به کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان تصویب نشد، اما جایگاه سیاسی و اجتماعی آنان به‌طور محسوس افزایش یافت (Koolaei & Joda, 2020: 192; Islamic Consultative Assembly Research Center, 2008). این روند افزایشی در شمار و کیفیت مشارکت زنان، نشان‌دهنده ظرفیت بالقوه آنان برای ایفای نقش مؤثر در قانون‌گذاری و سیاست‌گذاری کشور است و زمینه را برای تحلیل عملکرد زنان در دوره هشتم فراهم می‌کند.

اطلاعات نمایندگان زن در دوره‌های اول تا هشتم مجلس شورای اسلامی در جدول ۱ و نمودار ۱ ارائه شده است. این داده‌ها نشان می‌دهد حضور زنان در عرصه نامزدی انتخابات طی دوره‌های یک تا هفت روندی رو به رشد داشته است؛ هرچند در دوره هشتم با کاهش مواجه شد که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

جدول ۱. شمار نمایندگان و داوطلبان زن در ادوار یکم تا هشتم مجلس شورای اسلامی

دوره‌های مجلس	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم	هفتم	هشتم
تعداد کل نمایندگان	۲۳۱	۲۴۶	۲۵۵	۲۶۱	۲۴۹	۲۷۸	۲۹۰	۲۹۰
تعداد نمایندگان زن	۴	۴	۴	۹	۱۴	۱۳	۱۳	۸
تعداد داوطلبان زن	۹۰	۳۲	۴۶	۸۶	۳۵۱	۵۰۴	۸۲۷	۵۸۵
درصد	۱/۷۳	۱/۶۳	۱/۵۷	۳/۴۵	۵/۶۲	۴/۶۸	۴/۴۸	۲/۷۶

منبع: Rajabi et al., 2013: 2

شکل ۱. تعداد داوطلبان و نمایندگان زن ادوار اول تا هشتم مجلس شورای اسلامی

۵. شرایط عمومی انتخابات دوره هشتم مجلس شورای اسلامی و مشارکت مردم

انتخابات هفتمین دوره مجلس شورای اسلامی در ۲۴ اسفند ۱۳۸۶ برگزار شد و جمعیتی بالغ بر ۴۳،۸۲۴،۲۵۴ نفر واجد شرایط رأی‌گیری بودند که از این تعداد، ۲۴،۲۷۹،۷۱۷ نفر، معادل ۵۵/۴ درصد در انتخابات شرکت کردند. این میزان مشارکت نشان‌دهنده علاقه نسبی جامعه به فرایند سیاسی و حضور فعال در تعیین نمایندگان بود. دوره دوم انتخابات نیز در ۶ اردیبهشت ۱۳۸۷ برگزار شد که از حدود ۲۱ میلیون نفر واجد شرایط، ۵/۵ میلیون نفر به پای صندوق‌های رأی رفتند. انتخابات دوره هشتم مجلس در فضایی برگزار شد که اصولگرایان با کنارگذاشتن اختلافات جزئی، در قالب جبهه متحد اصولگرایان، طیف گسترده‌ای را در کشور شکل دادند (Ansarin et al., 2018: 141). در مرحله نخست انتخابات، از میان ۲۰۵ کرسی تأییدشده از سوی شورای نگهبان (با ابطال آرای سه حوزه)، ۲۹ اصلاح‌طلب (۱۴ درصد)، ۱۵۳ اصولگرا (۷۴/۵ درصد) و ۲۳ نفر مستقل (۱۱/۵ درصد) موفق به ورود به مجلس شدند. در مرحله دوم نیز ۱۸ اصلاح‌طلب (۲۱/۵ درصد)، ۱۸ مستقل (۲۱/۵ درصد) و ۴۶ اصولگرا (۵۷ درصد) به مجلس هشتم وارد شدند. به این ترتیب، از مجموع ۲۸۷ کرسی مجلس هشتم، ۴۷ کرسی (۱۶ درصد) به اصلاح‌طلبان، ۱۹۸ کرسی (۷۰ درصد) به اصولگرایان و ۴۲ کرسی (۱۴ درصد) به نمایندگان مستقل اختصاص یافت و سه کرسی نیز به دلیل ابطال آرا خالی ماند (Ansarin et al., 2018: 141). در جدول ۲ ترکیب نمایندگان برحسب جناح‌های سیاسی در دو مرحله انتخابات مجلس هشتم نشان داده شده است.

جدول ۲. تعداد نمایندگان مجلس هشتم و حزب و جناحی آنها

گرایش کلان	زیرمجموعه‌ها	دور ۱	درصد دور ۱	دور ۲	درصد دور ۲	برآیند	درصد کل
اصولگرایان	جبهه متحد اصولگرایان، ائتلاف فراگیر اصولگرایان، مشترک جبهه متحد و ائتلاف فراگیر	۱۵۳	۷۴/۵	۴۶	۵۷	۱۹۸	۷۰
اصلاح‌طلبان	ائتلاف اصلاح‌طلبان، اعتماد ملی، مشترک اعتماد ملی و ائتلاف اصلاح‌طلبان	۲۹	۱۴	۱۸	۲۱/۵	۴۷	۱۶
مستقل		۲۳	۱۱/۵	۱۸	۲۱/۵	۴۲	۱۴
مجموع		۲۰۵	-	۸۲	-	۲۸۷	۱۰۰

منبع: Ansarin et al., 2018: 141

۶. فهرست نمایندگان زن مجلس هشتم

در مجلس هشتم، حضور زنان با کاهش چشمگیری نسبت به دوره‌های پیشین مواجه شد. این کاهش را می‌توان نتیجه ترکیبی از عواملی مانند کاهش شمار نامزدهای زن، نبود سازوکارهای حمایتی برای حضور زنان و تغییر ترکیب رقابت انتخاباتی در حوزه‌ها دانست. در این دوره ۵۸۵ زن برای نامزدی ثبت‌نام کردند، اما در نهایت فقط ۸ نفر موفق به راهیابی به مجلس شدند. این افت کمی در حالی رخ داد که ۶ نفر از این ۸ نماینده سابقه حضور در مجلس هفتم را داشتند (Rajabi et al., 2013: 5). این ویژگی مجلس هشتم را متمایز می‌کرد؛ زیرا بیشترین شمار نمایندگان زن توانستند کرسی خود را از دوره قبل حفظ کنند. توزیع جغرافیایی نمایندگان زن نیز نابرابر بود: پنج نفر (۶۲/۵ درصد) از حوزه انتخابی تهران و سه نفر دیگر از کلان‌شهرهای کرج، اصفهان و مشهد به مجلس راه یافتند. به این ترتیب شمار قابل‌توجهی از شهرستان‌ها و بسیاری از شهرهای بزرگ، هیچ نماینده زنی در این دوره نداشتند. این وضعیت عمدتاً ناشی از نبود یا تعداد اندک نامزدهای زن در بسیاری از حوزه‌های انتخابیه، نبود سازوکارهای حمایتی یا سهمیه جنسیتی برای افزایش حضور زنان و رقابت شدید در حوزه‌های بزرگ بود که معمولاً به سود چهره‌های شناخته‌شده‌تر مرد تمام می‌شود. این تمرکز جغرافیایی در ورود زنان به پارلمان در اغلب ادوار تکرار شده و نشان‌دهنده نقش محوری کلان‌شهرها، به‌ویژه تهران، در نمایندگی زنان است.

در چنین فضای مردسالارانه و در مجلسی که اکثریت آن را اصولگرایان تشکیل می‌دادند، نقش‌آفرینی این شمار محدود از نمایندگان زن اهمیتی دوچندان یافت. با وجود محدودیت عددی، آن‌ها درصدد بودند در کمیسیون‌ها، مشارکت در مباحث کلان و پیگیری طرح‌ها و لوایح مرتبط با مسائل اجتماعی، فرهنگی و خانوادگی تلاش کنند و مطالبات حوزه زنان و خانواده را در دستور کار پارلمان قرار دهند و سهمی هرچند محدود اما مؤثر در روند قانون‌گذاری ایفا کنند. فهرست و مشخصات نمایندگان زن در مجلس هشتم شورای اسلامی را می‌توان در جدول ۳ مشاهده کرد.

جدول ۳. مشخصات نمایندگان زن مجلس هشتم شورای اسلامی

ردیف	نام و نام خانوادگی	حوزه انتخابی	گرایش سیاسی	سابقه نمایندگی	سال تولد	تحصیلات	نوبت	درصد آرا	کمیسیون محل خدمت
۱	زهره الهیان	تهران، ری، شمیرانات و اسلامشهر	اصلاح‌طلب	ندارد	۱۳۴۷	دکترای پزشکی	دوم	۴۰/۸۰	امنیت ملی و سیاست خارجی
۲	فاطمه رهبر		اصولگرا	هفتم	۱۳۴۳	فوق لیسانس ارتباط تصویری	اول	۲۵/۴۷	فرهنگی
۳	طیبه صفایی		اصولگرا	ندارد	۱۳۳۹	دکترای مدیریت آموزشی	دوم	۴۱/۹۶	آموزش و تحقیقات

ردیف	نام و نام خانوادگی	حوزه انتخابی	گرایش سیاسی	سابقه نمایندگی	سال تولد	تحصیلات	نوبت	درصد آرا	کمیسیون محل خدمت
۴	فاطمه آلیا	تهران، ری، شمیرانات و اسلامشهر	اصولگرا	هفتم	۱۳۳۵	کارشناس ارشد علوم سیاسی	اول	۲۵/۴۶	امنیت ملی و سیاست خارجی
۵	لاله افتخاری		اصولگرا	هفتم	۱۳۳۸	دکترای الهیات	دوم	۴۶/۶۵	آموزش و تحقیقات
۶	فاطمه آجورلو	کرج	اصولگرا	هفتم	۱۳۴۵	فوق لیسانس روان شناسی، حوزوی	اول	۳۲/۸۰	آموزش و تحقیقات
۷	نیره اخوان بی طرف	اصفهان	اصولگرا	پنجم - هفتم	۱۳۳۵	فوق لیسانس فقه و میانی حقوق اسلامی	اول	۳۱/۹۵	قضایی و حقوقی
۸	عفت شریعتی کوهنانی	مشهد و کلات	اصولگرا	هفتم	۱۳۳۱	فوق لیسانس مدیریت و برنامه ریزی، حوزوی	اول	۲۵/۳۸	اجتماعی

منبع: Introduction to the Representatives of the Eighth Islamic Consultative Assembly, 2008

نگاهی به تحصیلات نمایندگان زن مجلس هشتم نشان می‌دهد سه نفر دارای تحصیلات دکتری و پنج نفر دارای تحصیلات کارشناسی ارشد در رشته‌های مختلف پزشکی و علوم انسانی هستند. علاوه بر تحصیلات دانشگاهی، خانم‌ها آجورلو و شریعتی، همچنین دارای تحصیلات حوزوی نیز هستند که نشان‌دهنده ترکیبی از آموزش دانشگاهی و مذهبی در میان نمایندگان زن است. در کنار این ترکیب تحصیلی، به نظر می‌رسد داشتن پیشینه الهیاتی یا تحصیلات حوزوی از جمله ویژگی‌هایی بوده که در فرایند احراز صلاحیت مورد توجه قرار گرفته است. همچنین آنان در کمیسیون‌های فرهنگی، اجتماعی و آموزش و تحقیقات به‌عنوان نایب‌رئیس دوم و در کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی در جایگاه دبیر اول حضور و فعالیت داشتند (Shafiei, 2022: 235-236).

نکته دیگر اینکه از میان هشت نماینده زن راه‌یافته به مجلس هشتم، هفت نفر از جریان اصولگرا و فقط یک نفر از جریان اصلاح‌طلب بودند. در این دوره، تعداد زنان اصلاح‌طلب داوطلب محدود بود و بخشی از آنان در مراحل بررسی صلاحیت امکان حضور در انتخابات با رویکرد سختگیرانه نهادهای نظارتی و رد صلاحیت روبه‌رو شدند. به همین دلیل، این جریان در بسیاری از حوزه‌ها نامزد زن برای رقابت نداشت و شمار اندکی از داوطلبان آن موفق به عبور از مراحل گزینش شدند.

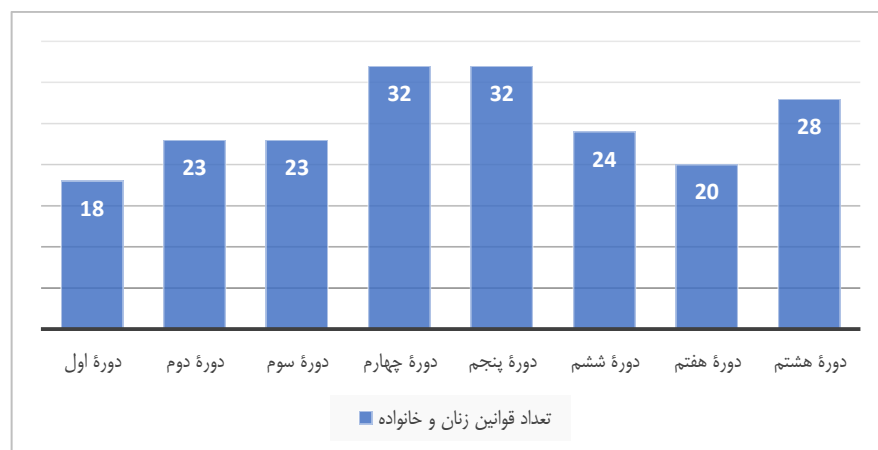
۷. میزان مشارکت نمایندگان زن در تصمیم‌گیری‌های دوره هشتم

در مجلس هشتم شورای اسلامی، موضوع زنان و خانواده به‌صورت نسبتاً منسجم در دستور کار قانون‌گذاری قرار گرفت و برای نخستین‌بار امکان ارائه آمار نسبتاً دقیق از حجم و سرنوشت طرح‌ها و لوایح این حوزه فراهم شد. در این دوره، در مجموع ۶۲۸ طرح و لایحه در مجلس مطرح شد که از این میان ۷۳ طرح و لایحه (حدود ۱۰ درصد کل مصوبات پیشنهادی)، به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به مسائل زنان و خانواده اختصاص داشت (Bajlan & Arhami, 2011: 2). این رقم نشان می‌دهد اگرچه حوزه زنان سهم غالبی از دستور کار مجلس نداشت، اما در مقایسه با دوره‌های پیشین از جایگاه مشخص‌تری برخوردار شده بود.

از مجموع این ۷۳ طرح و لایحه، ۲۸ مورد به تصویب نهایی رسید و به قانون تبدیل شد. بررسی محتوایی این مصوبات حاکی از آن است که بخشی از آن‌ها در قالب قوانین بالادستی و اسناد کلان تصویب شدند؛ به‌گونه‌ای که ۵ مصوبه در چارچوب قانون برنامه پنج‌توسعه و قوانین بودجه سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۰ قرار داشت و در آن‌ها موضوعاتی مانند حمایت از خانواده، توانمندسازی زنان و توجه به زنان سرپرست خانوار مورد اشاره قرار گرفت (ردیف‌های ۹، ۱۱، ۱۸، ۲۵ و ۲۷ جدول ۵). افزون‌براین، سه مصوبه به اصلاح یا تکمیل موادی از قانون مدنی (ردیف‌های ۲، ۸ و ۲۳ جدول ۵) اختصاص داشت که مستقیم با حقوق خانواده و جایگاه حقوقی زنان ارتباط می‌یافت. در کنار این موارد، دو مصوبه مربوط به عضویت یا الحاق جمهوری اسلامی ایران به سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی (ردیف‌های ۷ و ۱۰ جدول ۵) و سه مصوبه ناظر بر موافقت‌نامه‌های همکاری با سایر کشورها بود که برخی ابعاد اجتماعی و خانوادگی (به‌فرزندی‌گرفتن و سرپرستی از کودکان بدون سرپرست تابع یکی از طرفین و مبارزه با قاچاق و اعمال مجرمانه علیه زنان و کودکان) را نیز دربرمی‌گرفت (ردیف‌های ۴، ۵ و ۲۴ جدول ۵). همچنین چهار مصوبه به مسائل مربوط به فرزندان (ردیف‌های ۶، ۱۲، ۱۴ و ۲۸ جدول ۵)، دو مصوبه به حوزه آموزش (ردیف‌های ۳ و ۱۹ جدول ۵) و دو مصوبه به جرائم و موضوعات کیفری مرتبط با خانواده (ردیف‌های ۱۳ و ۱۷ جدول ۵) اختصاص داشت. درنهایت، هفت مصوبه از قوانین تصویب‌شده به‌طور مشخص به اشتغال و مشارکت اجتماعی و اقتصادی زنان مربوط می‌شد (ردیف‌های ۱، ۱۵، ۱۶، ۲۰، ۲۱، ۲۲ و ۲۶ جدول ۵) که نشان‌دهنده توجه نسبی مجلس هشتم به نقش زنان در عرصه عمومی بود. در بخش توضیحات جدول ۵، مصادیق هر قانون و موافقت‌نامه با امور خانواده بیشتر تبیین شده است. در مقابل، ۴۵ طرح و لایحه از مجموع طرح‌های مرتبط با زنان و خانواده، به دلایل مختلفی مانند مخالفت کمیسیون‌ها، ایرادات شورای نگهبان (مانند درج محتوای برخی از آن‌ها در سایر طرح‌ها و لوایح)، یا پایان‌یافتن

دوره مجلس، یا به تصویب نرسیدند یا به بررسی در دوره بعدی مجلس موکول شدند (Bajlan & Arhami, 2011: 3). با وجود این، خروجی نهایی مجلس هشتم در این حوزه در مقایسه با دوره هفتم مجلس قابل توجه ارزیابی می‌شود؛ به‌طوری‌که تصویب ۲۸ قانون در زمینه زنان و خانواده بیانگر رشد حدود ۴۰ درصدی فعالیت تقنینی این حوزه نسبت به دوره پیشین است (Bajlan & Arhami, 2011: 14).

در مجموع، مجلس هشتم را می‌توان دوره‌ای دانست که اگرچه زنان و خانواده هنوز در حاشیه دستور کار قانون‌گذاری قرار داشتند، اما برای نخستین بار شاهد افزایش کمی و تنوع موضوعی مصوبات مرتبط با این حوزه بودیم؛ امری که زمینه را برای طرح گسترده‌تر این مسائل در ادوار بعدی مجلس فراهم کرد؛ هرچند بخش مهمی از چالش‌های پیش‌روی زنان، از جمله سهم اندک قوانین مرتبط با زنان و خانواده (حدود ده درصد از کل مصوبات مجلس هشتم)، حضور محدود زنان در نهاد قانون‌گذاری و تداوم نگاه مردسالارانه در ساختار تصمیم‌گیری مجلس، همچنان بدون پاسخ نهایی باقی ماند. بررسی عملکرد نمایندگان زن مجلس هشتم در جدول ۴ بر تحلیل محتوای مشروح مذاکرات استوار بوده است.

شکل ۲. تعداد قوانین زنان و خانواده در مجلس هشتم

منبع: Bajlan & Arhami, 2011: 14

جدول ۴. عملکرد نمایندگان زن در مجلس هشتم

ردیف	نام و نام خانوادگی	تعداد طرح‌های امضا شده	تعداد طرح‌های پیشنهادی	تعداد لایحه‌های پیشنهادی	مشارکت فعال در تصویب	تذکرات آیین‌نامه‌ای	تذکرات به مسئولان اجرایی	اعتماد	سوال از وزیر/ استیضاح/ رأی	جمع عملکرد در صحن علنی	عملکرد در حوزه زنان و خانواده
۱	زهره الهیان	۳۱	۵	۳۴	۳۱	۱۳	۳	۱۰۷	۲۲		
۲	فاطمه رهبر	۳۷	۴	۷	۱۰	۱۰	-	۶۸	۲۸		
۳	طیبه صفایی	۳۷	۴	-	۱	۸	۱	۴۱	۱۶		
۴	فاطمه آلیا	۳۳	۳	۱۲	۲	۶	۲	۵۸	۱۹		
۵	لاله افتخاری	۳۷	۵	۱۱	۷	۱۲	-	۶۲	۲۱		
۶	فاطمه آجورلو	۱۶	۵	۷	۸	۱۰	۳	۴۹	۱۳		
۷	نیره اخوان بی‌طرف	۳۴	۱۳	۲۷	۵	۹	۱	۸۹	۳۰		
۸	عفت شریعتی	۳۴	۳	-	-	۳	۱	۳۱	۷		

منبع: Bajlan & Arhami, 2011: 22

بررسی عملکرد هشت نماینده زن مجلس هشتم نشان می‌دهد زهره الهیان، نماینده مردم تهران، ری، شمیرانات و اسلامشهر، با ثبت ۱۰۷ مورد فعالیت در صحن علنی، بالاترین سطح مشارکت را در میان نمایندگان زن داشته است. پس از او نیره اخوان بی‌طرف، نماینده مردم اصفهان، با ۸۹ مورد فعالیت در جایگاه دوم قرار دارد. باین‌حال، هنگام تمرکز بر فعالیت‌های مرتبط با حوزه زنان و خانواده، اولویت‌بندی عملکرد تغییر می‌کند. در این بخش، نیره اخوان بی‌طرف با ۳۰ مورد فعالیت در این حوزه، بیشترین سهم را به خود اختصاص داده و بالاتر از سایر نمایندگان قرار دارد. پس از او، فاطمه رهبر با ۲۸ مورد فعالیت مرتبط با زنان و خانواده در رتبه دوم جای می‌گیرد. این نتایج نشان می‌دهد سطح کلی فعالیت پارلمانی و تمرکز بر مسائل جنسیتی و خانوادگی ممکن است با یکدیگر متفاوت باشد و نمایندگان می‌توانند در یک بعد فعال‌تر باشند؛ درحالی‌که در بعد دیگر، تمرکز ویژه‌ای بر موضوعات زنان و خانواده داشته باشند.

۸. طرح‌ها و لوایح مرتبط با زنان و خانواده

لوايح و طرح‌های مرتبط با زنان، کودکان و خانواده در مجلس هشتم در جدول ۵ ارائه شده است. یک مورد از این طرح‌ها، یعنی طرح افزایش پوشش توانبخشی و حمایتی معلولان و زنان سرپرست خانوار به‌منزله نمونه موردی به‌طور تفصیلی بررسی خواهد شد.

جدول ۵. لوایح مرتبط با زنان، کودکان و خانواده در مجلس هشتم

ردیف	عنوان قانون	تاریخ تصویب	توضیحات
۱	قانون افزایش پوشش توانبخشی و حمایتی معلولان و زنان سرپرست خانوار	۱۳۸۷/۴/۵	-
۲	قانون اصلاح قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی در مقابل شخص ثالث	۱۳۸۷/۴/۱۶	بیمه گر موظف است در ایفای تعهدات مندرج در این قانون، خسارت وارده به زیان دیدگان را بدون لحاظ جنسیت پرداخت کند.
۳	قانون شوراهاى حل اختلاف	۱۳۸۷/۴/۱۸	شوراهاى حل اختلاف صلاحیت رسیدگی به اصل نکاح، طلاق، فسخ نکاح، رجوع و نسب را ندارند. دادگاه ها می توانند سایر اختلافات خانوادگی و مدنی را با هدف سازش، حداکثر برای دو ماه، به شورا ارجاع دهند.
۴	قانون موافقت نامه همکاری حقوقی در امور مدنی و کیفری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری ارمنستان	۱۳۸۷/۵/۶	ماده ۱۷ قانون، درباره به فرزندی گرفتن و سرپرستی از کودکان بدون سرپرست تبعه یکی از طرف های متعاقد به وسیله تبعه طرف متعاقد دیگر و فسخ آن
۵	قانون موافقت نامه همکاری های امنیتی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و شورای وزیران بوسنی و هرزگوین	۱۳۸۷/۵/۲۰	براساس ماده (۱)، همکاری ها شامل پیشگیری از قاچاق انسان، به ویژه سوءاستفاده از زنان و کودکان و نیز مقابله با جرائم علیه جان و مال افراد از جمله سوءاستفاده و آزار جنسی است.
۶	قانون اصلاح سن فرزندان ذکور مشمولین صندوق های بازنشستگی کشوری، لشکری و تأمین اجتماعی و سایر صندوق ها در برخورداری از خدمات درمانی	۱۳۸۷/۵/۲۰	-
۷	قانون تصویب کنوانسیون حقوق افراد دارای معلولیت	۱۳۸۷/۹/۱۳	برخی اصول کنوانسیون: برابری بین زن و مرد؛ احترام به ظرفیت های قابل تحول کودکان دارای معلولیت و احترام به حقوق کودکان دارای معلولیت، برای حفظ هویت خود.
۸	قانون اصلاحی از مواد قانون مدنی	۱۳۸۷/۱۱/۶	ماده ۹۴۶ و ۹۴۸ درباره حقوق مالی زنان در ارث؛ سهم الارث همسر در حالت وجود یا نبود فرزند؛ تأثیر وضعیت فرزندان بر حقوق مالی زوجه؛ نحوه ارث بری از اموال منقول و غیرمنقول؛ حق زوجه در استیفای سهم الارث در صورت امتناع ورثه؛ اختلافات خانوادگی مرتبط با تقسیم ارث.
۹	قانون اصلاح قانون بودجه سال ۱۳۸۷ کل کشور	۱۳۸۷/۱۱/۱۵	مرکز امور زنان و خانواده ریاست جمهوری می تواند برای تحقق اهداف تعیین شده، با استفاده از اعتبارات مصوب خود در بودجه سال ۱۳۸۷ و از طریق دستگاه های اجرایی مرتبط، اقدامات لازم را انجام دهد.
۱۰	قانون عضویت دولت جمهوری اسلامی ایران در مرکز ماشین ها و مهندسی کشاورزی آسیا و اقیانوسیه	۱۳۸۷/۱۱/۱۶	کمک به کاهش و رفع محرومیت و توسعه روستایی از طریق ایجاد پروژه های آزمایشی و نمایشی، اجرای تجربیات حاصله و اختیاردادن به زنان روستایی از طریق ائتلاف آن ها در امور ماشینی کردن و فعالیت های تولیدی از جمله فرآوری محصولات زراعی.
۱۱	قانون بودجه سال ۱۳۸۸ کل کشور	۱۳۸۷/۱۲/۲۶	مثل توضیحات بند ۹ برای بودجه سال ۱۳۸۸
۱۲	اصلاح قانون تنظیم خانواده و جمعیت	۱۳۸۸/۲/۲۲	-
۱۳	قانون جرائم رایانه ای	۱۳۸۸/۳/۵	مواد ۱۴ و ۱۵ قانون جرائم رایانه ای، تولید و انتشار محتوای مستهجن و نیز تشویق یا آموزش راه های دسترسی به آن را جرم دانسته و برای آن ها حبس یا جزای نقدی تعیین کرده اند.
۱۴	قانون اصلاح ماده (۱۳۴) اصلاحی قانون مالیات های مستقیم مصوب ۱۳۸۰	۱۳۸۸/۳/۲۷	بخشی درباره اصلاح قانون مالیات های مستقیم در مهدهای کودک، در مناطق کمتر توسعه یافته و روستاها

ردیف	عنوان قانون	تاریخ تصویب	توضیحات
۱۵	قانون بیمه‌های اجتماعی، قالی‌بافان، بافندگان فرش و شغالان صنایع دستی شناسه‌دار (کندار)	۱۳۸۸/۵/۱۸	-
۱۶	قانون تعیین تکلیف استخدامی معلمان حق‌التدریسی و آموزش یاران نهضت سوادآموزی در وزارت آموزش و پرورش	۱۳۸۸/۷/۱۵	-
۱۷	قانون اصلاح ماده (۱۴) قانون حقوق و مزایای مستمر، پس‌انداز ثابت، حق بیمه و بیمه درمانی مشمولین قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۸ و ماده (۱۹۰) قانون استخدامی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۲ و الحاق ماده (۱۸۷) مکرر به قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۱۳۷۰	۱۳۸۸/۹/۱۸	درباره پرداختی به کارکنان اخراجی نیروهای مسلح با حداقل ۱۵ سال سابقه خدمت.
۱۸	قانون بودجه ۱۳۸۹ کل کشور	۱۳۸۸/۱۲/۲۴	مثل توضیحات بند ۹ برای بودجه سال ۱۳۸۹
۱۹	قانون برقراری عدالت آموزشی در پذیرش دانشجو در دوره‌های تحصیلات تکمیلی و تخصصی	۱۳۸۹/۱/۲۹	درباره اختصاص صددرصد پذیرش رشته‌های تخصصی زنان و زایمان به خانم‌ها.
۲۰	طرح ساماندهی و حمایت از مشاغل خانگی	۱۳۸۹/۲/۲۲	-
۲۱	قانون اصلاح مواد (۱) و (۷) قانون نحوه اجرای قانون مربوط به خدمت نیمه‌وقت بانوان مصوب ۱۳۶۴	۱۳۸۹/۲/۲۲	-
۲۲	قانون اصلاح بند «ل» ماده (۶۸) قانون تشکیلات، وظایف و انتخابات شوراهای اسلامی کشور و انتخاب شهرداران مصوب ۱۳۷۵	۱۳۸۹/۴/۳۰	این بند بر جلب مشارکت مردم، توسعه نهادهای مدنی و مراکز فرهنگی، ارتقای فرهنگی به‌ویژه برای جوانان و بانوان، برنامه‌ریزی خدمات اجتماعی و آموزشی و مستندسازی ویژگی‌های روستا و دانش بومی تأکید دارد.
۲۳	قانون الحاق یک تبصره به ماده (۹۴۶) قانون مدنی اصلاحی ۱۳۸۷	۱۳۸۹/۵/۲۹	درباره ارث و وراثت
۲۴	قانون موافقت‌نامه‌های همکاری امنیتی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت قطر	۱۳۸۹/۱۰/۱	بخشی درباره پیشگیری و مقابله با قاچاق انسان به‌ویژه موارد مربوط به سوءاستفاده از زنان و کودکان
۲۵	قانون برنامه پنجم توسعه	۱۳۸۹/۱۰/۱۵	توانمندسازی افراد و گروه‌های نیازمند به‌ویژه زنان سرپرست خانوار و معلولان نیازمند با تأکید بر برنامه‌های اجتماع‌محور و خانواده‌محور؛ تسهیل ازدواج جوانان و تحکیم بنیان خانواده؛ سند ملی امنیت بانوان و کودکان در روابط اجتماعی؛ برنامه جامع توسعه امور زنان و خانواده.
۲۶	قانون تمدید قانون بازنشستگی پیش از موعد کارکنان دولت مصوب ۱۳۸۶	۱۳۸۹/۱۲/۱۰	براساس قانون بازنشستگی پیش از موعد کارکنان دولت مصوب ۱۳۸۶، حداقل سنوات قابل قبول برای استفاده بانوان شاغل بیست سال بوده و حداکثر سنوات ارفاقی آنان ۵ سال.
۲۷	قانون بودجه سال ۱۳۹۰ کل کشور	۱۳۹۰/۱۲/۱۹	مثل توضیحات بند ۹ برای بودجه سال ۱۳۹۰
۲۸	قانون اصلاح موادی از قانون خدمت وظیفه عمومی	۱۳۹۰/۸/۲۲	-

منبع: Bajlan & Arhami, 2011: 4-13

۸-۱. نمونه موردی: طرح افزایش پوشش توانبخشی و حمایتی معلولان و زنان سرپرست خانوار (مصوب ۱۳۸۷/۴/۵)

پس از تصویب قانون جامع حمایت از حقوق معلولان در سال ۱۳۸۳، یکی از انتقادهای مکرر نهادهای مدنی و کارشناسان اجتماعی، عدم اجرای کامل مفاد آن بود. مهم‌ترین دلیل این ناکامی، نبود منابع مالی پایدار برای تأمین هزینه‌های مربوط به پوشش خدمات توانبخشی و حمایتی معلولان و نیز زنان سرپرست خانوار معرفی می‌شد. در واکنش به این وضعیت، گروهی از نمایندگان مجلس هشتم، طرحی دوفوریتی را تحت عنوان «افزایش پوشش توانبخشی و حمایتی معلولان و زنان سرپرست خانوار» ارائه کردند. هدف اصلی این طرح، تخصیص اعتبار از محل صندوق ذخیره ارزی و نیز منابع ناشی از صرفه‌جویی در طرح سهمیه‌بندی بنزین بود تا از این رهگذر امکان تحت پوشش قرار دادن افراد منتظر در صف خدمات سازمان بهزیستی فراهم شود (Islamic Consultative Assembly Research Center, 2008, January 13).

۸-۱-۱. روند بررسی در مجلس

در جلسه علنی ۵ تیر ۱۳۸۷، بررسی این طرح در دستور کار مجلس قرار گرفت. در آغاز، حاجی‌بابایی به‌عنوان منشی جلسه، پیشینه موضوع را تشریح کرد. او توضیح داد که در مجلس هفتم نیز تلاش‌هایی برای تأمین اعتبارات این گروه‌های اجتماعی صورت گرفته بود، اما شورای نگهبان به‌دلیل مغایرت با اصل ۷۵ قانون اساسی و بار مالی بدون پیش‌بینی منبع معتبر، آن را رد کرده بود. در نتیجه، ضرورت داشت تا مجلس هشتم با طرحی اصلاح‌شده، مشکل را برطرف سازد (Islamic Consultative Assembly, 2008, Session 8).

۸-۱-۲. دیدگاه‌های موافقان و مخالفان

موافقان حفظ طرح بر این نکته تأکید داشتند که حمایت از معلولان و زنان سرپرست خانوار از منظر شرعی، اخلاقی و اجتماعی ضرورتی انکارناپذیر است. به گفته محمدحسین فرهنگی، این طرح «یکی از ارزشمندترین تصمیمات مجلس هفتم» بوده و نباید اجازه داد چنین اقدامی نیمه‌کاره رها شود. به باور این گروه، حتی اگر مشکلات حقوقی و مالی وجود داشته باشد، باید با اصرار بر طرح، مسیر تصویب آن دنبال شود (Islamic Consultative Assembly, 2008, Session 8). در مقابل، مخالفان طرح، استدلال می‌کردند که برداشت از صندوق ذخیره ارزی یا الزام شرکت ملی نفت به پرداخت اعتبار، نه‌تنها مغایر با قانون و فاقد پشتوانه اجرایی است بلکه از سوی شورای نگهبان نیز با

ایراد جدی مواجه خواهد شد. احمد توکلی از چهره‌های شاخص این جریان بود که معتقد بود پیگیری چنین طرحی در نهایت به بن‌بست می‌انجامد و بهتر است موضوع در قالب بودجه سالانه پیش‌بینی شود. افزون‌براین، برخی از مخالفان به ایرادات شکلی نیز اشاره داشتند؛ از جمله اینکه تاریخ اجرای طرح گذشته یا به دلیل نبود اساسنامه شرکت ملی نفت، تکلیف آن به پرداخت اعتبارات غیرقانونی است (Islamic Consultative Assembly, 2008, Session 8).

۸-۱-۳. پیشنهادهای جایگزین

در جریان بررسی‌ها، چندین راهکار جایگزین مطرح شد؛ از جمله، سیدمحمدرضا میرتاج‌الدینی طرحی ارائه کرد که براساس آن رقم پیش‌بینی‌شده به بودجه سال ۱۳۸۸ افزوده شود. حمیدرضا فولادگر نیز راهکاری مطرح کرد که بر مبنای آن دولت از طریق ارائه لایحه یا متمم بودجه تمهیدات لازم را فراهم کند. هرچند این موارد مطرح‌شده به رأی گذاشته شد، اما هیچ‌یک نتوانست رأی اکثریت نمایندگان را جلب کند. در نهایت، ابتکار کاظم جلالی مبنی بر آنکه دولت «مجاز» باشد حداکثر تا سقف ۳۰۰ میلیارد ریال از محل صرفه‌جویی در اعتبارات، منابع لازم را در اختیار سازمان بهزیستی قرار دهد، در ۵ تیر ۱۳۸۷ به تصویب رسید. این پیشنهاد به دلیل ماهیت «اجازه‌ای» نه «الزام‌آور»، نتوانست از ایراد شورای نگهبان عبور کند و ماده واحده آن در تاریخ ۱۲ تیر ۱۳۸۷ نیز به تأیید شورای نگهبان رسید (Islamic Consultative Assembly, 2008, Session 8).

ماده واحده به منظور گسترش پوشش خدمات توان‌بخشی و حمایتی از یک‌صد هزار نفر از معلولان و سی هزار نفر از زنان سرپرست خانوار دولت مجاز است با جابه‌جایی اعتبارات از محل صرفه‌جویی، حداکثر تا مبلغ سیصد میلیارد ریال در اختیار سازمان بهزیستی کشور قرار دهد. قانون فوق مشتمل بر ماده واحده، در جلسه علنی روز چهارشنبه مورخ پنجم تیرماه یک هزار و سیصد و هشتادوهفت مجلس شورای اسلامی تصویب و در تاریخ ۱۳۸۷/۴/۱۲ به تأیید شورای نگهبان رسید (Judiciary of the Islamic Republic of Iran, 2009: 488).

۸-۱-۴. تحلیل کلی طرح و سیر تصویب آن

بررسی این طرح نشان می‌دهد دغدغه حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر اجتماعی در سطح تقنین، مورد توجه نمایندگان مجلس قرار داشته است. اگرچه اختلاف نظر میان نهادهای قانون‌گذار (مجلس) و نهادهای ناظر (شورای نگهبان) درباره منابع مالی و بار بودجه‌ای، روند تصویب را طولانی و پیچیده کرده است. نتیجه نهایی نیز به جای ایجاد یک تعهد الزام‌آور، به اعطای مجوزی کلی به دولت محدود شد. این امر اگرچه گامی مثبت برای گسترش پوشش خدمات بود، اما در عمل قدرت اجرایی و

ضمانت کافی برای تحقق کامل اهداف طرح را نداشت. از منظر تحلیلی، تجربه این طرح نشان می‌دهد نبود یک سازوکار مالی پایدار برای حمایت از اقشار آسیب‌پذیر، مانع اصلی تحقق سیاست‌های اجتماعی در ایران است. اتکای به منابع موقت مانند صندوق ذخیره ارزی یا صرفه‌جویی‌های مقطعی، نه تنها موجب نااطمینانی در اجرا می‌شود، بلکه امکان تداوم برنامه‌های حمایتی را نیز با تردید مواجه می‌سازد؛ بنابراین، سیاست‌گذاری در این حوزه نیازمند چارچوبی است که در آن منابع مالی پایدار و مستقل از تغییرات بودجه‌ای سالانه پیش‌بینی شود.

۹. توجه به سهم زنان در مشارکت سیاسی در مجلس هشتم

در این دوره، معرفی سه وزیر زن از سوی محمود احمدی‌نژاد، رئیس‌جمهور وقت، شرایطی متفاوت را در فضای سیاسی و پارلمانی کشور رقم زد. او سوسن کشاورز را برای وزارت آموزش و پرورش، فاطمه آجورلو را برای وزارت رفاه و تأمین اجتماعی و مرضیه وحید دستجردی را برای وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به مجلس معرفی کرد؛ اگرچه تنها دستجردی موفق به کسب رأی اعتماد شد و به‌عنوان نخستین وزیر زن جمهوری اسلامی ایران به کابینه راه یافت. در مقابل، سوسن کشاورز به دلیل نداشتن سوابق مدیریتی کافی و فاطمه آجورلو به دلیل اختلافات و رقابت‌های درون‌جناحی اصولگرایان نتوانستند حمایت نمایندگان مجلس را جلب کنند (Tabnak, 2016, December 19).

در برهه‌ای دیگر، برخی گروه‌های زن اصولگرا، از جمله جامعه زینب و احزاب همسو، با هدف تقویت نقش زنان در فرایند قانون‌گذاری، اقدام به ارائه طرحی برای افزایش حضور آنان در مجلس شورای اسلامی کردند. در همین راستا، نمایندگان زن اصولگرا با نگارش نامه‌ای به رئیس مجلس خواستار ایجاد سازوکاری قانونی برای ارتقای سهم زنان در ترکیب پارلمان شدند. این پیشنهاد در قالب یک ماده واحد الحاقی به قانون انتخابات مطرح شد و براساس آن مقرر شد: ۱. از شهرها و مراکز استانی دارای بیش از دو نماینده، حداقل یک زن به مجلس راه یابد؛ ۲. در حوزه‌های انتخابیه با پنج نماینده یا بیشتر، دو نماینده زن انتخاب شوند؛ ۳. در تهران، سهمیه ده زن برای حضور در مجلس پیش‌بینی شود (Tabnak, 2012, January 15).

با وجود ارائه این طرح و استدلال‌های مطرح‌شده برای ارتقای مشارکت سیاسی زنان، این پیشنهاد با مخالفت بخش عمده‌ای از نمایندگان مرد مجلس مواجه شد. نکته قابل‌توجه این است که در متن ضمیمه نامه تأکید شده بود که هدف از طرح، تعیین سازوکار قانونی برای افزایش نمایندگان

زن است و نه اعمال سهمیه‌بندی مستقیم. همچنین بر کارآمدی و تخصص زنان به‌منزله معیار اصلی انتخاب آنان تأکید شده بود (Vali-Morad, 2012, January 12).

۱۰. نتیجه‌گیری

بررسی عملکرد نمایندگان زن در مجلس هشتم شورای اسلامی نشان می‌دهد به‌رغم کاهش تعداد آنان نسبت به برخی دوره‌های پیشین، کیفیت کنشگری پارلمانی آنان در این دوره ارتقا یافته و در سطح بالاتری قرار داشته است. تحلیل داده‌های مربوط به عملکرد منتخبان زن در صحن علنی مجلس هشتم بیانگر این است که آنان با وجود محدودیت کمی، مشارکت فعال‌تری در نطق‌ها، تذکرات، ارائه طرح‌ها و پیگیری مسائل اجتماعی، به‌ویژه در حوزه زنان و خانواده، از خود نشان داده‌اند. این امر حاکی از آن است که کاهش تعداد نمایندگان زن لزوماً به کاهش اثرگذاری آنان منجر نشده و در مقابل، نوعی تمرکز بر کیفیت نمایندگی و کنشگری هدفمند در این دوره شکل گرفته است.

از منظر شیوه کنشگری نمایندگان، یکی از شاخص‌های اساسی، میزان و نوع توجه نمایندگان زن به مسائل خاص زنان، کودکان و خانواده است. مرور عملکرد مجالس شورای اسلامی در هشت دوره نخست نشان می‌دهد قانون‌گذار در ادوار مختلف، به‌صورت ناپیوسته اما مستمر، به تصویب قوانین حمایتی در حوزه‌هایی مانند بهداشت، آموزش، اشتغال و امور فرهنگی-اجتماعی زنان پرداخته است. در این میان، مجالس چهارم و پنجم با تصویب ۳۲ قانون مرتبط با زنان و خانواده، بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند. باین‌حال، داده‌های مربوط به مجلس هشتم نشان می‌دهد این دوره، پس از کاهش نسبی تصویب قوانین مرتبط با زنان و خانواده در مجالس ششم و هفتم، نمایانگر تلاشی آگاهانه برای بازگرداندن این موضوعات به دستور کار تقنین بوده است. براساس داده‌های موجود، نمایندگان زن مجلس هشتم در مجموع پیگیری ۷۳ طرح و لایحه مرتبط با زنان، خانواده و مسائل اجتماعی را در دستور کار قرار دادند که از این میان، ۲۸ مورد به تصویب رسید. این رقم نسبت به دوره‌های پیشین، افزایش قابل‌توجهی را نشان می‌دهد و بیانگر شکل‌گیری نوعی تمرکز موضوعی و اولویت‌بندی هدفمند در کنش تقنینی نمایندگان زن این دوره است. چنین روندی را می‌توان حاصل ترکیبی از عوامل دانست؛ از جمله تمرکز مجدد مجلس بر مسائل زنان و خانواده، فشار و مطالبه‌گری فعالان اجتماعی و نقش کمیسیون‌های تخصصی مرتبط در برجسته‌سازی موضوعات جنسیتی و خانوادگی.

از منظر کیفی نیز مذاکرات و مصوبات نشان می‌دهد نمایندگان زن مجلس هشتم توانستند در حوزه‌های متنوعی مانند اشتغال زنان، حمایت از خانواده، اصلاح قوانین مدنی، تأمین اجتماعی و سیاست‌های کلان جمعیتی نقش‌آفرینی کنند. عضویت آنان در کمیسیون‌های کلیدی نظیر آموزش و تحقیقات، فرهنگی و امنیت ملی، بستری فراهم آورد تا مطالبات زنان به سطح تصمیم‌گیری‌های رسمی و تقنینی راه یابد. افزون‌براین، عملکرد فردی برخی نمایندگان، از جمله زهره الهیان و نیره اخوان بی‌طرف، نشان داد حتی در چارچوب محدودیت‌های ساختاری، امکان کنشگری مؤثر برای نمایندگان زن وجود دارد.

درمجموع، یافته‌های پژوهش فرضیه تحقیق را تأیید می‌کند. به این معنا که نمایندگان زن مجلس هشتم، به‌رغم محدودیت‌های تعدادی و مردمحور، توانستند با بهره‌گیری از ابزارهای تقنینی و سیاسی، جایگاه خود را در فرایند قانون‌گذاری تثبیت کنند و سطح توجه مجلس به مسائل زنان و خانواده را ارتقا دهند. تصویب قوانینی مانند اصلاح قانون تنظیم خانواده و جمعیت، طرح سامان‌دهی و حمایت از مشاغل خانگی و گسترش پوشش‌های حمایتی از زنان سرپرست خانوار، گویای دستیابی نسبی آنان به اهداف مورد نظر است. بااین‌حال باید توجه داشت که قوانین مرتبط با زنان و خانواده همچنان فقط حدود ۱۰ درصد از کل مصوبات مجلس هشتم را تشکیل می‌داد. این امر نشان می‌دهد تداوم نگاه مردسالارانه در نهاد قانون‌گذاری، همچنان مانعی جدی در مسیر تحقق کامل مطالبات جامعه زنان به‌شمار می‌رود. از این‌رو، هرچند فرضیه پژوهش مبنی بر اثرگذاری نمایندگان زن در مجلس هشتم تأیید می‌شود، تحقق اثرگذاری پایدار و گسترده‌تر مستلزم تقویت ساختارهای نهادی و افزایش حضور معنادار زنان در فرایند قانون‌گذاری است.

۱۱. تعارض منافع

در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

References

- Ansari, M., & Abaei, F. (2020). Women and family in law after the Islamic Revolution: A study of the Islamic Consultative Assembly from the first to the end of the eighth term. *Journal of Political Thought in Islam*, 6(24), 77–103. (In Persian)

- Ansarin, N., Sarai, H., Sarukhani, B., & Radet, F. (2018). A sociological discourse analysis of the Eighth Islamic Consultative Assembly debates on the Family Protection Law. *Journal of Sociological Studies*, 10(39), 125–144. (In Persian)
- Bajlan, A., & Arhami, A. (2011). A review of the Eighth Islamic Consultative Assembly's activities in the field of women and family. *Expert Reports of the Islamic Consultative Assembly Research Center*, 19(12). (In Persian)
- Guardian Council. (2008, February 5). *Guardian Council spokesperson announces the results of the provincial supervisory boards' review of candidates' qualifications*. <https://www.shora-gc.ir/0000CY> (In Persian)
- Introduction to the representatives of the Eighth Islamic Consultative Assembly*. (2008). Department of Culture and Public Relations, Islamic Consultative Assembly. (In Persian)
- Islamic Consultative Assembly Research Center. (2008, April 12). *Performance report of women representatives in the Seventh Islamic Consultative Assembly*. <https://rc.majlis.ir/fa/news/show/765208> (In Persian)
- Islamic Consultative Assembly Research Center. (2008, January 13). *Expert opinion on the bill allocating funds to provide welfare services for persons with disabilities and female heads of household awaiting services from the State Welfare Organization*. (In Persian)
- Islamic Consultative Assembly. (2008). *Proceedings of the Islamic Consultative Assembly: Eighth term, Session 8*. (In Persian)
- Islamic Republic News Agency (IRNA). (2008, April 25). *A look at the Eighth Islamic Consultative Assembly elections*. <https://irna.ir/xNn5h> (In Persian)
- Islamic Republic of Iran. (2018). *Constitution of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Guardian Council Research Institute. (In Persian)
- Judiciary of the Islamic Republic of Iran. (2009). *Collection of laws and regulations of 2008*. Tehran: Official Gazette of the Islamic Republic of Iran. (In Persian)
- Koolaei, E., & Joda, K. (2020). *Women in the history of Iran's parliaments*. Tehran: Khorsandi. (In Persian)
- Mosaffa, N. (1996). *Women's political participation in Iran*. Tehran: Ministry of Foreign Affairs. (In Persian)

- Nemati, N. (2023a). *The performance of women representatives in the sixth term of the Islamic Consultative Assembly*. *Women in Culture and Art*, 15(3), 431–450. <https://doi.org/10.22059/jwica.2023.353132.1873> (In Persian)
- Nemati, N. (2023b). *The role and performance of women in the fifth term of the Islamic Consultative Assembly (1996–2000)*. *Economic History Studies of Iran*, 12(1), 289–312. <https://doi.org/10.30465/sehs.2023.45314.1910> (In Persian)
- Rajabi, S., Kalaki, N., & Arablu, K. (2011). *A review of the legislation on women and family in the first seven terms of the Islamic Consultative Assembly*. Islamic Consultative Assembly Research Center. (In Persian)
- Rajabi, S., Topchiani, M., & Taqavi, H. (2013). *Comparative parliamentary studies (3): The position of women representatives from the first to the ninth Islamic Consultative Assembly*. *Expert Reports of the Islamic Consultative Assembly Research Center*, 21(11). (In Persian)
- Sayyah, A. (2008). *Requirements and prerequisites for implementing the Principlists' programs in the Eighth Islamic Consultative Assembly*. Information Office, Serial No. 9022. (In Persian)
- Shafiei, S. S. (2022). *The legislative role of women representatives in the Islamic Consultative Assembly: Notes on a gendered study of political participation*. *Women's Research Journal*, 13(2), 213–243. <https://doi.org/10.30465/ws.2022.35934.3268> (In Persian)
- Sharei, A. (2017). *A history of political developments in the Islamic Consultative Assembly*. Tehran: Serv Andisheh. (In Persian)
- Tabnak. (2012, January 15). *Proposal by conservative women to increase the number of women members of parliament*. <https://www.tabnak.ir/000v9F> (In Persian)
- Tabnak. (2016, December 19). *What share have women held in post-revolutionary cabinets?* <https://www.tabnak.ir/002itY> (In Persian)
- Vali-Morad, T. (2012, January 12). *Proposal to increase the number of women representatives in parliament*. Khabar Online. <https://khabaronline.ir/x3FLZ> (In Persian)